

Roi S.V. Life and creative path of M.N. Shust on the materials of the stock collection of the Nizhyn museum of local lore named after I. Spassky

The article presents the results of research and analysis of the documentary heritage of the famous writer, teacher, public figure Mykola Shust, which are stored in the department of funds of the NKM named after I. Spassky and are at the stage of scientific and technical development. The study of M. Shust's personal documents gives an opportunity to rethink the current realities of the writer's life and creative path, to present an updated vision of the significance of this figure in the history of Nizhyn and Nizhyn region.

Today, scientists are not interested in studying the life and creative heritage of prominent figures of science and culture of the twentieth century, which is designed to clarify their role in the social and cultural life of Ukraine. One of the most famous figures of educational and socio-cultural space of the Nizhyn region in the second half of the twentieth century was Mykola Naumovych Shust - a teacher, writer, publicist and public figure.

Studying the source base, represented by personal documents, works of M.N. Shust, stored in the funds of the NCM named after I. Spassky, managed to find out the main stages of his life and career: 1940-1960 - a period of active teaching; 1970 - early 2000's - a period marked by active creative work of M.N. Shust. The talented teacher made a significant contribution to the education of many generations of young people from Nizhyn. As a public figure, he was a popularizer of Ukrainian culture during the Second World War, being in an underground organization. In his autobiographical works, the writer continued the ancient literary traditions of Nizhyn Higher School.

Key words: Mykola Shust, World War II, Nizhyn, the Nizhyn museum of local lore named after I. Spassky, Yakov Batiuk, fiction and documentary story, a collection of stories and short stories, heroic drama.

REFERENCES

1. Shust, M.N. (1970). Kriz vohon i muky. Opovidannya [Through fire and torment. Stories]. *Pid praporom Lenina*, 153, September 26, p. 3. [in Ukrainian].
2. Lubensky, P., Shust, M. (1971). *Podvyh u temriavi (Yakiv Batiuk). Heroichna drama na try dii [Feat in the dark (Jacob Batiuk). Heroic drama in three acts]*. Kyiv : vydavnytstvo «Mystetstvo». [in Ukrainian].
3. Shust, M.N. (1983). *Pitmi nepidvladni. Khudozhno-dokumentalna povist [Darkness is not subject. Fiction and documentary story]*. Kyiv: vydavnytstvo «Molod». [in Ukrainian].
4. Shust, M.N. (1995). *U Nizhyni nad Ostrom. Knyha u 2.ch. [In Nizhyn above the Oster. Book at 2 p.]*. [in Ukrainian].
5. Shust, M.N. (1987). Zarady pravdy na zemli. Komsomoltsi Nizhyna i raionu v roky hitlerivskoi okupatsii [For the sake of truth on earth. Komsomol members of Nizhyn and the district during the Nazi occupation]. *Slavou oviiani: Heroika komsomolskykh pokolin*, p. 248-250. [in Ukrainian].
6. Samoilenko, H.V., Samoilenko, O.H. (2015). *Nizhynska vyshcha shkola u spohadakh studentiv i vykladachiv [Tekst]: memuary: (u 2 t.) [Nizhyn higher school in the memories of students and teachers (Text): memoirs: (in 2 volumes)]*. [in Ukrainian].
7. Shust, M.N. (1988). Pole pamiaty [Memory Field]. *Pid Praporom Lenina* 58, April 9, p. 3. [in Ukrainian].
8. Shust, M.N. (1946). Vidbudova zhytlovykh budynkiv [Reconstruction of residential buildings]. *Radianskyi Nizhyn*. January 12, p. 2. [in Ukrainian].
9. Shust, M.N. (1956). V shkoli robotnychoyi molodi [In the school of working youth]. *Radyanskyi Nizhyn*, 33, March 17, p. 3. [in Ukrainian].
10. Shust, M.N. (1979). «Neskoreni». Zi spohadiv uchasyka Nizhynskoho pidpillia kerovanoho Ya.P. Batiukom. [«Unconquered». From the memoirs of a member of the Nizhyn underground led by Ya.P. Batiuk]. *Radianska osvita*, 37, May 9, p. 4. [in Ukrainian].
11. Kostenko, I.P. (1983). Pitmi nepidvladni. Novi knyhy [Darkness is not subject. New books]. *Pid praporom Lenina*, 13, May 12, p. 4. [in Ukrainian].
12. Horlach, L.N. (1996). Knyhy nashykh zemliakiv, nevyhadana suviat dniv [Books of our compatriots, unimagined connection of days]. *Visti*, 149, September 6, p. 4. [in Ukrainian].
13. Yemelianov, V.M. (2007). Mykola Naumovych Shust [Mykola Naumovych Shust]. *Nizhynska starovyna: Naukovi istoriyo-kulturolohichniy zbirnyk. – Nizhyn Antiquity: Scientific Historical and Cultural Collection*. Issue 3(6), p. 184. [in Ukrainian].
14. Yemelianov, V.M. (2007). Antynatsystykyi rukh oporu v Nizhyni [Anti-Nazi resistance movement in Nizhyn]. *Nizhynska starovyna*, issue 4-5 (7-8), p. 27-47. [in Ukrainian].
15. Rudyk, I. (2006). Liudyna z lehendy. Do 90-richchya z dnia narodzhennia M.N. Shusta. [A man of legend. To the 90th anniversary of the birth of M.N. Shust]. *Visti*, August 11, p. 5. [in Ukrainian].
16. Rudyk, I. (1998). Mykola Shust – chlen Spilky pysmenny-

kiv Ukrainy [Mykola Shust - a member of the Writers' Union of Ukraine]. *Visti*. November 27, p.2. [in Ukrainian].

17. Repiah, S.P., Honza, N.F. (2001). *Pysmennyky Chernihivshchyny. Dovidnyk [Writers of Chernihiv region. Directory]*. Chernihiv: vydannia Chernihivskoi OUNB im. V. Korolenka. [in Ukrainian].

18. Solodovnykova, L. (2001). *Mykoli Shustu 85 [Nikolai Shust 85]*. *Hart*, 34, August 17, p. 4. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 03.03.2021 р.
Рекомендована до друку 28.04.2021 р.

УДК 81'373.21(477.52)

Я.В. Чернякова

МІКРОТОПОНІМІКА СЕЛА ОБЛОЖКИ НА ГЛУХІВЩИНІ

У статті зафіксовано сучасну мікротопоніміку села Обложки на Глухівщині, визначено структурно-семантичні та географічні особливості назв цього населеного пункту.

Необхідною умовою освоєння людиною навколишнього світу є його категоризація та номіналізація. Процес найменування, закріплення індивідуальних назв за конкретними, релевантними для соціуму об'єктами зовнішнього світу відображає соціально-політичні, матеріально-господарські та духовно-культурні особливості розвитку цього суспільства.

Ключові слова: мікротопоніміка, топонім, топонімікон, урбанонім, гідронім, дрімонім, годонім, агоронім.

Необхідною умовою освоєння людиною навколишнього світу є його категоризація та номіналізація. Процес найменування, тобто закріплення назв, відображає соціально-політичні, матеріально-господарські та духовно-культурні особливості розвитку даного суспільства. Індивідуалізуючи об'єкти зовнішнього світу за допомогою власних назв, люди кодуєть у топонімах важливі характеристики цих об'єктів: природні особливості місцевості, її поверхню, рельєф, рослинний і тваринний світ, корисні копалини. Не лише географічне середовище визначає характер місцевих назв, а ще й суспільні та історичні чинники. Для того, щоб зрозуміти значення топоніма, необхідно досліджувати сукупність усіх факторів, сформовану під впливом характерних географічних або історичних умов. Отже, цим і займається топоніміка – наука, що вивчає географічні назви, їх походження, смислове значення, розвиток, сучасний стан, написання і вимову.

Вивчення назв становить значний науковий інтерес. Топоніми знайомлять нас з особливостями географічного положення місцевості, з характером поверхні, річок і озер, рослинного і тваринного світу, з

життям, культурою і побутом народу, його господарською діяльністю, з історичними подіями краю, місцями героїчної боротьби за національну та соціальну незалежність. Географічні назви України є пам'ятками історії, історії мови, її родоводу [1, с. 12]. Але щоб більш конкретно вивчити та проаналізувати топонімію певного краю, треба звернутися до поняття мікротопонімія – сукупність місцевих географічних назв для невеликих об'єктів, відомих тільки місцевим жителям. Необхідність може бути зумовлена тим, що окремих клас назв упродовж певного проміжку часу зазнав і далі продовжує зазнавати значних змін.

Глухівщина знаходиться на півночі Сумської області, одночасно у північно-східній частині України. Назви мікрооб'єктів цього, як і будь-якого іншого регіону країни, належать до найчисельніше презентованого класу онімів, проте досі мікротопоніми в Україні вивчалися лише принагідно. Це спричинене різними фактами, найосновнішим з яких є те, що збір мікротопонімії вимагає відвідування дослідником практично кожного населеного пункту конкретного регіону. До того ж історичні матеріали з мікротопонімії України досі практично не публікувалися. На сьогоднішній день вивчено мікротопонімію лише окремих регіонів України. Дослідження уже віддавна вважається невідкладним і першочерговим завданням передусім тому, що останні часто зазнають змін, а ліквідація приватної власності на землю, колективізація приватних господарств, ліквідація хуторів й укрупнення населених пунктів в у 50-80 рр. XX ст. у колишньому СРСР зумовили катастрофічне зменшення як кількості господарств, так і назв мікрооб'єктів. Назавжди було втрачено найменування численних об'єктів, які було ліквідовано.

Одним із найдавніших видів онімів є топоніми – власні назви населених пунктів (ойконіми), річок, озер, водойм (гідроніми), лісів (дрімоніми), назви форм рельєфу (ороніми), вулиць (годоніми), площ (агороніми), шляхів сполучення (дромоніми). Індивідуалізуючи об'єкти зовнішнього світу за допомогою власних назв, люди кодують у топонімах важливі характеристики цих об'єктів. Утім, не можна однозначно стверджувати, що лише географічне середовище визначає характер місцевих назв. Становлення, розвиток і функціонування топонімікону визначається як власне мовними факторами, так і позамовними, які тісно взаємодіють між собою. До позамовних факторів відносимо особливості рельєфу місцевості (лісостеп, низовина, водойми),

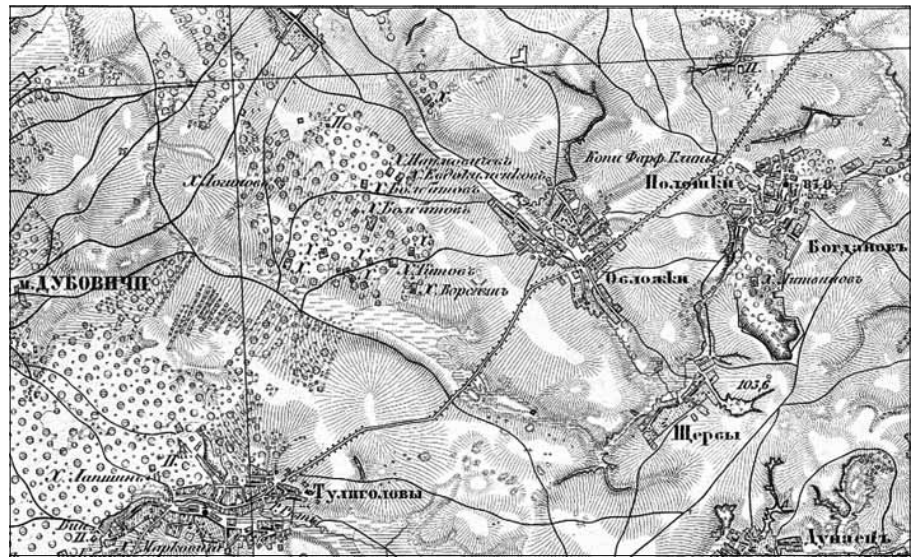

Рис. 1. Обложки карті Ф.Ф. Шуберта 1873 р.

типи господарської діяльності (землеробство), особливості суспільного життя, історико-політичний розвиток краю. Відтак топоніми можна поділити на три групи: етнімічні, антропонімічні та назви, що походять від географічного середовища або вказують на характер господарства та різні види людської діяльності [1, с. 9].

Мета статті – дослідити мікротопонімію села Обложки. На жаль, топоніми зникають спочатку з карти села, а з часом – і з мови його мешканців. Саме це спонукає нас до фіксації назв, відомих лише місцевим жителям. Об'єктом розвідки стали найменування мікрооб'єктів села Обложки Березівської об'єднаної територіальної громади. Спочатку розглянемо історію виникнення цього населеного пункту.

Відомостей про заснування с. Обложки у першоджерелах практично не знайдено. За однією із версій, у XVI ст. над річкою Ракита поселився козак на прізвище Мізь. Це і дало початок заснуванню поселення, яке поступово переросло в село. В «Описі Чернігівської єпархії» за 1873 р. знаходимо: «Обложки почалися у XVI столітті». Існують дані, що на південь від села, ліворуч дороги з Обложок на Тулиголове, виявлено городище і селище часів Київської Русі [2]. Назва села, на думку вченого К.М. Тищенка, походить ще з часів Великого князівства Литовського (XIV–XV ст.), бо в ній наявний типовий литовський суфікс -škieš, упізнаваний в назвах Обложки, Полошки [3]. Під час входження цих земель до Речі Посполитої село мало назву Облошки, належало Підпутивльському стану [4, с. 427].

Протягом останнього року авторкою статті була зафіксована 41 найбільш відома назва мікрооб'єктів Обложок, які зараз ще пам'ятають місцеві жителі поважного віку. Подаємо їх з авторським коментарем.

Вулиця Шевченка – офіційно закріплена сучасна назва вулиці, що розташована у східній частині села. Похо-

дить від прізвища Шевченко. Починається від села Полошки і закінчується дорогою на Тулиголове.

Шлях – західна частина вулиці Шевченка. Назва походить від тракту, що пролягав до села Тулиголове. Проходить через міст річки Вербівка.

Філатов сад – сад з фруктовими насадженнями по вул. Шевченка, де зараз знаходяться приватні будинки. Місцеві жителі пам'ятають поміщика Філатова, який в селі мав ділянку землі з житловим будинком.

Котячий (Щебедьков) хутір – розташований у північно-східному напрямку від вулиці Шевченка. До цього мав назву Щебедьков від прізвища селянина Щебедька. Пізніше там жила сім'я Нечаїв, але місцеве населення називало їх «Котами». Прізвисько перейшло і на родину, яка мешкає зараз на цьому обійсті.

Ковбасина долина – провулок, розташований на захід від Котячого хутора. Назва утворена від прізвища Ковбаса. Раніше згадується як місцевість, затоплена водою (долина).

Хворостянка або Болото – провулок, розташований у північно-західному напрямку від Ковбасинової долини. Назва походить від хвойного лісу, що знаходився неподалік, у якому збирали хмиз.

Котячий яр – яр природного походження, розташований поблизу Котячого хутора.

Москвин яр – яр природного походження, розташований північніше від Котячого хутора. Назва утворена від прізвиська місцевого жителя Москва або Москвин, який проживав на хуторі поблизу яру.

Дубки або Білчин ліс – дубовий ліс, що знаходиться на північ від села. Назва походить від породи дерев, що ростуть у лісі; існує версія, що там водилися багато білок.

Верх'яр – яр природного походження, що знаходиться на північ від Білчиного лісу. Назва походить від місця розташування (подалі, вгорі) від села.

Байрікова долина – долина природного походження, яка раніше заливалась водою. Зараз – незасіяна територія, де випасають худобу. Походження назви не з'ясовано.

Сакова долина – долина природного походження, залита водою. В цій місцевості жила сім'я Куриленків. Назва долини походить від прізвиська Сак, Саки. Розташована на схід від Байрікової долини.

Супрунові сосни – штучно насаджений хвойний ліс. Назва походить від прізвища Супрун, носієм якого був чоловік, що проживав на тій території і посадив ліс.

Вербівка (Вербівка) – річка, що бере початок у південно-західному напрямку від Обложок. Тече на південний, а потім на північний схід, у с. Щебри впадає у річку Ракиту, праву притоку Есмані. На сьогоднішній день Вербівка майже висохла, утворюючи по руслу болотисту місцевість, міст над нею зруйнований. Місцеві жителі пам'ятають її ще повноводною.

Береговий ліс – ліс, що росте поблизу р. Вербівка. Назва утворилася від місця знаходження дерев (над берегом).

Береговий хутір – хутір, що стояв на березі р. Вербівка у лісовій місцевості, яку розподілили між людьми.

Купріянов хутір – хутір, що стояв на березі р. Вербівка, у лісовій місцевості, яку розподілили між людьми Належав сім'ї Купріянових.

Новосьолов хутір – хутір, що стояв на березі р. Вербівка, у лісовій місцевості, яку розподілили між людьми Названий від нових поселенців.

Роєв хутір – хутір, що стояв на березі р. Вербівка, у лісовій місцевості, яку розподілили між людьми. Тут проживала родина на прізвище Рой.

Городище – мис, розташований у південно-західній частині вул. Шевченка. У 2001 р. проводились дослідження давньоруського поселення, що знаходилося між селами Обложки і Тулиголове. Відомо, що ця місцевість була густо заселена ще в період удільних князівств. Заснування городищ пов'язане з ім'ям Ярослава Всеволодовича, а саме з подіями 1196 року. Об'єкт датований археологами VIII-X ст. Займає територію приблизно 1 км завдовжки, шириною 350 м, омивається річкою Ракитою. В минулі десятиліття територія городища була розорана [5, с. 179], [6, с. 13].

Головнін (Головин) хутір – хутір, зазначений в «Списках населених мест Российской империи» (1866 р.). Складався з 2-х дворів, мав 13 жителів [7, с. 206].

Болбатов хутір – хутір, позначений на карті Чернігівської губернії 1873 року (рис. 1). Тут мешкав козак Болбат, який тримав свою пасіку. Хутір складався з одного двору, проживало 4 мешканці.

Церковка (Церкувка) – провулок на північ від вул. Шевченка. З'єднується з вул. Коцеби. Назва провулку походить від місця розташування Михайло-Архангельської церкви, де тепер стоїть сільський клуб.

Вулиця Коцеби – офіційно закріплена сучасна назва вулиці, що розташована у північній частині села. Названа на честь радянського військового льотчика Г.А. Коцеби, уродженця села Обложки. По ній проходить шлях, який з'єднує село з магістральною автодорогою Кіпті – Глухів – Бачівськ. Раніше по цьому шляху проходило сполучення між селами Обложки та Шевченкове.

Мізівка (Мнізівка) – західна частина вул. Коцеби, назва якої пішла від прізвища козака Мізя, про якого згадується в першоджерелах. Не виключено, що ця вулиця раніше була головною.

Коворот – провулок з польовою дорогою. Здогадно, назва походить від сильного потоку води, що створював коловорот.

Панов сад – сад з фруктовими деревами, котрий належав офіцеру Леонову, якому пізніше було надано дворянство, виділено земельну ділянку, на якій згодом посадили сад.

Курган – підвищення (курган), де знаходився магазин, розташований в центрі села.

Ракита (Вербовитець, Вербовитиця) – річка, яка бере свій початок на північний захід від с. Обложки, поблизу давньоруського городища, при автошляху М02 Е101. Тече спершу на південний схід, біля с. Щебри повертає на північний схід, у пригірловій частині тече на схід.

Впадає до Есмані навпроти південної околиці міста Глухова. Зараз річка пересохла, залишилося тільки старе заболочене річище.

Ставок – став природного походження від річки Ракита, що знаходиться в центрі села. З року в рік поступово висихає. Перекритий дамбою.

Ставище або Луг – місце на південь від дамби, яке під час весняного паводку заливається водою.

Хутір Главний (Куток) – провулок, що йде ліворуч від річки Ракита. Походження назви не встановлено.

Слободка – частина вулиці, по якій йде шлях від с. Обложки до с. Щебри.

Вулиця Котельники – офіційно закріплена сучасна назва вулиці, що розташована у північно-східній частині села.

Батущина – штучно створений став на вул. Котельники. Останні декілька років влітку майже повністю пересихає.

Садова – офіційно закріплена сучасна назва вулиці, що розташована у східній частині села.

Майдан – утворився на перехресті вулиць Котельники та Садової. Назва походить від місця проведення зборів людей, які працювали в колгоспі. До 1985 р. тут знаходився сільський клуб.

Замітайловка – провулок, розташований на сході вул. Садової. Назва походить від його місця знаходження, яке постійно взимку замітається снігом.

Усадьба – природна рівнина, земля, що раніше була власністю козака Супруна. Розташована на сучасній вул. Котельники.

Жабокряковка або Балабанов хутір – хутір, назва якого походить від прізвища Балабан. Розташований в західній частині вулиці Садова.

Семенський ліс – ліс, розташований в урочищі поблизу р. Ракита.

Отже, у семантиці мікротопонімів с. Обложки простежується тісний зв'язок з фізико-географічними об'єктами (штучно та природно утвореними), у тому числі з особливостями рельєфу, погодних умов, напрямками шляхів тощо. Велика частка відведена назвам, які несуть в собі особистісні ознаки, що відображають соціальний статус людини, трансформуються з імен або прізвищ.

ДЖЕРЕЛА

1. Янко М.П. Топонімічний словник України: словник-довідник. Київ, 1998. 432 с.
2. Чернякова Я.В. Сімейний архів родини Михайленків із села Обложки Глухівського району. *Конотопські читання*. Вип. ІХ. Ніжин, 2018. С. 304–310.
3. Тищенко К. Дописемна історія в місцевих назвах Путивльського Посем'я. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://history.sumy.ua/research/article/320-dopysemnaistoriivmistsevykhnazvakhputyvlskohoposemia.html>.
4. Кулаковський П. Чернігово-Сіверщина у складі Речі Посполитої. 1618–1648. Київ : Темпора, 2006. 495 с.
5. Куза А.В. Древнерусские городища X–XIII вв. Свод археологических памятников. М. : Христианское издательство, 1996. 256 с.
6. Коваленко Ю.О. Малодосліджене давньоруське городище на межі Глухівського та Кролевецького районів. *Кролевецьчина. Білі плями історії: зб. наук. праць*. Кролевець, 2002. 45 с.
7. Мірошніченко О.М. Маловідоме джерело з історії Глухівщини ХІХ ст. *Сіверщина в історії України: зб. наук. праць*. Київ – Глухів, 2010. 355 с.

Chernyakova Ya.V. Microtoponymics of the village Oblozhky

The article examines the microtoponymy of the village of Oblozhky, characterizes the history of its formation, identifies structural, semantic and geographical features of the names of settlements. A necessary condition for human development of the world is its categorization and nominalization. The process of naming, fixing individual names for specific, relevant to society objects of the external world, reflects the socio-political, material and economic and spiritual and cultural features of the development of this society. Historical materials on microtoponymy of Ukraine have not been published yet. To date, microtoponymy of only certain regions of Ukraine has been studied. Research has long been considered an urgent and top priority. This article is devoted to the study of microtoponyms of Hlukhiv district of Sumy region, in particular, the names of micro-objects of the village of Oblozhky became the object of exploration. Microtoponyms of Hlukhiv district have not been studied at all.

Key words: microtoponymy, toponym, toponymicon, urbanonym, hydronym, dreamonym, homonym, agoronym.

REFERENCES

1. Yanko, M. P. (1998). *Toponimichnyi slovnyk Ukrainy: slovnyk-dovidnyk [Toponymic dictionary of Ukraine: dictionary-reference book]*. Kyiv. [in Ukrainian].
2. Chernyakova, Ya.V. (2018). Simeinyi arkhiv rodyny Mykhailenkiv iz sela Oblozhky Hlukhivskoho raionu [Family archive of the Mykhaylenko family from the village of Oblozhky, Hlukhiv district]. *Konotopski chytannia*, issue IX, pp. 304–310. Nizhyn. [in Ukrainian]
3. Tyshchenko, K. Dopysemna istoriia v mistsevykh nazvakh putyvl'skoho Posemia [Written history in the local names of the Putivl territory near the river Seim]. Retrieved from <http://history.sumy.ua/research/article/320-dopysemnaistoriivmistsevykhnazvakhputyvl'skohoposemia.html>. [in Ukrainian].
4. Kulakovskiy, P. (2006). *Chernihovo-Sivershchyna u skladi Rechi Pospolitoi. 1618–1648* [Chernihiv-Sivershchyna as a part of the Commonwealth. 1618–1648]. Kyiv. [in Ukrainian].
5. Kuza, A.V. (1996). *Drevnerusskiye gorodishcha X–XIII vv. Svod arheologicheskikh pamyatnikov* [Ancient Russian settlements of the X–XIII centuries. Collected of archeological monuments]. Moskva: Khristianskoye izdatel'stvo. [in Russian].
6. Kovalenko, Yu. O. (2002). Malodoslidzhene davnoruske horodyshche na mezhi Hlukhovskoho ta Krolevetskoho Raioniv [An little-studied ancient Russian settlement on the border of Hlukhiv and Krolevets districts]. *Krolevchchyna billi pliamy istorii: zb. nauk. prats.*, p.45. Krolevets. [in Ukrainian].
7. Miroshnychenko, O.M. (2010). Malovidome dzherelo z istorii Hlukhivshchyny XIX st. [Little-known source on the history of Hlukhiv region in the XIX century]. *Sivershchyna v istorii Ukrainy: zb. nauk. prats.*, p. 355. Kyiv. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 12.04.2021 р.
Рекомендована до друку 28.04.2021 р.

